

*Владислав Б. Сотировић**

Универзитет Миколаса Ромериса, Виљнус, Литванија

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ФЕНОМЕНА ПОЛИТОЛИНГВИСТИЧКОГ АСПЕКТА НЕСТАНКА СФР ЈУГОСЛАВИЈЕ

Сажетак

Тема овог рада спада у ред социолингвистичких истраживања у најширем смислу појма социолингвистике као лингвистичке гране која се бави проучавањем феномена односа друштва и језика. У ужем смислу овај истраживачки рад сигурно припада политолингвистичким истраживањима обзиром да се овде ради о пресудном утицају политике на лингвистику. Предмет овог чланка је политолингвистички аспект нестанка Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ). Почетак процеса нестајања ове државе се може везати за фамозну Декларацију о називу и положају хрватског књижевног језика (1967. г.) потписане од стране групе хрватских интелектуалаца, а чији је потписник, ако не и главни аутор, био и књижевник Мирослав Крлежа – главни фаворит Јосипа Броза Тита за кандидовање за добијање Нобелове награде за књижевност. Почетак нестанка СФРЈ се сигурно може везати за овај пре свега политички маневар хрватске стране, а којим се хтело коначно озаконити хрватскоприсвајање српског културно-повесног наслеђа насталог на ијекавском идиому српског народног језика – штокавског говора. На овај начин би се, такође, широм отворила врата и за хрватску државно-територијалну експанзију све до реке Дрине и Бранковог моста на реци Сави у Београду што је ускоро и дошло на дневни ред 1971. г. – 1972. г. у оквиру

* Факултет политике и управљања, Институт политичких наука

политичких циљева националистичког Хрватског прољећа или *Маспока*. Истраживачки циљ овог чланка је да допринесе испитивању и проучавању феномена политолингвистичког аспекта распада, разбијања и рушења бивше заједничке државе скоро свих Јужних Словена, а чијој огромној већини је матерњи језик био српскохрватски или хрватскосрпски, као и да сумарно прикаже језичко стање у пост-југословенским државама у којима је у оквиру СФРЈ српскохрватски или хрватскосрпски језик био званичан и лингвистички јединствен. Међутим, овај језик је био полицентрично стандардизован у оквиру исте (СФРЈ) државе што је уникални феномен и у Европи и у свету. Осветљавање политолингвистичког аспекта нестанка СФРЈ је битан допринос у напорима откривања разлога и циљева разбијања ове донедавно заједничке државе са више од 23 милиона становника и то највеће и најмногљудије на Балканском полуострву. У овој краткој анализи политолингвистичког аспекта нестанка СФРЈ, поред упоредне методе, коришћена је и метода анализе текста као вид социolingвистичког проницања у улогу и функцију језика у стварању националног идентитета и национално-државних граница. Коришћен је такође и методолошки принцип комплементарности у смислу међусобног допуњавања података из извора и литературе.

Кључне речи: политолингвистика, Југославија, српскохрватски језик, лингвистички национализам.

Истраживачки предмет у овом чланку представља политолингвистички аспект нестанка бивше заједничке државе Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ). Конкретно се чланак бави феноменом политичке дезинтеграције заједничког матерњег и стандардизованог језика у јавној употреби те државе – *српскохрватског* или *хрватскосрпског* – а који је то био за $\frac{3}{4}$ њених грађана. На рушевинама овог бившег заједничког језика сада постоје четири његова наследника и то међународно призната као независна и оделита језика: *српски*, *хрватски*, *босански* и *црногорски*. Посебан нагласак у овом истраживању је стављен на стварање лексичких разлика између ова четири језика како би се што више удаљила један од другог путем лингвистичког инжињеринга. Основни истраживачки циљ овог кратког и сумарног рада је допринос што бољем расветљавању процеса латентног и видног нестајања СФРЈ од краја 1960.-тих година из угла социolingвисти-

ке, а нарочито њеног дела политолингвистике. Да би се остварио задати циљ коришћена је тродимензионална методологија научног истраживања: упоредна метода, метода анализе текста и метода комплементарности.

ЈЕЗИК И ДРУШТВО

Језик је друштвена категорија и представља основни инструмент споразумевања између чланова људског рода. Другим речима, примарни задатак једног језика (било говорног или писаног) је да обавља улогу средства људске комуникације. Међутим, ова категорија је у свим друштвима и на свим географским ширинама историјски условљена и представља изузетно компликовану и вишеслојевиту друштвену појаву. Поред тога што је језик главни медијум међуљудске комуникације, он исто тако представља и битан медијум етнонационалног груписања и распознавања.¹⁾ Дакле, људски језик има истовремено две функције: *комуникативну* и *манифестативно-демаркациону*. Ова друга функција се може поделити у две подфункције с обзиром на полито/социјално-националну улогу језика: *интегративну* (која уједињује људске групације по питању идентитета) и *дезинтеграционо-дистинктивну* (или раздвајајућу по истом питању). Ове две подфункције су нарочито битне у вишејезичним и вишенационалним друштвима какво је било југословенско (Nejlor, 1996, 5, 11–12).²⁾ Коначно, језик не само да „је једно од кључних обилежја народа и нација“ (Сузић, 2001, 43), већ је њихово кључно обележје које се не може изменити или поништити. Држављанство, религију или обичаје човек или група може променити, али матерњи језик не може. Стога је матер-

1) Термин *етнонација* је најадекватнији за означавање националне груписаности на тлу бивше Југославије јер се његовом употребом избегава двосмисленост значења термина *нација* у западној стручној литератури. Тако, *етнонација* у југословенском случају је фактички синоним за термин *нација* у немачком схватању тог појма (људи + култура), али не и у његовом схватању од стране Француза или Англо-Американаца (људи + држава). О етнонацији, национализму и мултикултурализму видети опширније у (Guibernau, Rex, 1999).

2) Језик уколико жели да игра улогу националног (тј. групног) идентификатора мора да испуни следеће критеријуме: 1) да има своје сопствено писмо, које је карактеристично само за њега, 2) разрађена правописна правила, 3) стандардизовану писану граматику, 4) издат речник, тј. лексикон заснован на националној књижевности, а који се има саставити користећи оригиналне текстове писане на том језику и 5) тако стандардизован језик се мора прихватити од стране државних органа и промовисати као једини језички израз у јавној употреби и администрацији.

њи језик најбитнији идентификатор народне или националне припадности на свим континентима и друштвеним срединама.

Манифестационо-демаркациона улога језика у сваком мултиетничком друштву, као што је то било и југословенско, је природно била у директној вези и савезу са лингвистичким национализмом преко кога и уз помоћ кога се и изражавала. Заштитити своју етнонационалну групу од губљења свог идентитета, тј. посебних карактеристика које ту групу разликују и раздвајају од других, нарочито сличних или скоро идентичних, је пре свега значило сачувати свој оделит национални језик. С друге стране, уколико се желело да се докаже постојање оделите етнонације пре свега се морало доказати постојање и оделитог језика те групе. Уколико тај језик *dejure* није до тада постојао требало га је једноставно формално прогласити (наравно након његове и формалне стандардизације) и чекати на реакцију међународне заједнице. То се управо догодило и догађало на простору бивше СФРЈ приликом њеног нестајања – процес који је започет 1967. г., а који је формално завршен 1991. г. Процес је започет на филолошко-лингвистичком плану загребачком *Декларацијом о положају и називу хрватског књижевног језика* и завршио се међународним признањем прокламоване независности Словеније, Хрватске и (БЈР) Македоније 1991. г. као и Босне и Херцеговине наредне 1992. г. имајући за последицу грађански рат праћен етничким чишћењима (Sotirović, 2013a).³⁾

Што се тиче етничких група са простора бивше СФРЈ, па и читавог региона Југоисточне Европе, језик је и у синхронијској и у дијахронијској перспективи, играо и још увек игра, једну од пресудних улога, ако не и кључну, по питању одређивања њиховог националног самоидентитета. То се може јасно уочити из простог примера говорника лингвистички јединственог језика који се до недавно називао *српскохрватски* односно *хрватскосрпски*, а чији се припадници у етнонационалном смислу самоидентификују данас као *Срби*, *Хрвати*, *Бошњаци* (бивши *Муслимани*) и *Црногор-*

3) Овај грађански рат на тлу бивше Југославије 1990.-их година у који се Запад директно умешао и подстицао је засигурно део постхладноратовског сукоба култура и цивилизација на глобалном нивоу о чему је писао Семјуел П. Хангтингтон (Huntington, 2002). Тако је Русија блокирала западне чланице Савета безбедности ОУН својим ветом да се крајишки Срби силом реинкорпорирају у нову независну државу Хрватску, док су за време тог рата муслиманске земље, а првенствено Иран, послале у Босну и Херцеговину 18.000 својих муџахедина заједно са новцем и оружјем. Немачка је за читаво време рата подржавала Хрватску, Русија је нпр. 1993. г. послала босанскохерцеговачким Србима тенкове Т-55 у вредности од 300 милиона америчких долара, итд. (Huntington, 2011, 30, 264–273).

ци. У јужнословенском случају је језик одиграо трочлану повесну улогу: 1) очувао је стари етнонационални идентитет, 2) створио је нови групни идентитет и 3) омогућио је једној групи да се у идентификационом смислу одвоји (довољно разликује) од друге.

ДЕЗИНТЕГРАЦИЈА СРПСКОХРВАТскоГ ИЛИ ХРВАТскоСРПСКОГ ЈЕЗИКА

Као и сви други језици у свету тако је и бивши *српскохрватски* (*хрватскосрпски*) језик задовољавао захтеве све три горе наведене функције.⁴⁾ Ипак, његова примарна функција у оквиру Југославије је била комуникативна (*lingua franca* Југославије, као што је то био нпр. руски језик у СССР-у). За разлику од њега, језици настали на његовим филолошким рушевинама у последње две деценије (*хрватски*, *српски*, *босански* и најновији *црногорски*) пре свега обављају, са политолингвистичке тачке гледишта, манифестационо-демаркациону функцију што је и случај са новопрокламованим *црногорским језиком* као четвртом изданку заједничког корена. До овакве појаве је дошло пре свега из разлога што код Словена уопште, а балканских посебно, језици све више и више у историјској перспективи добијају изразито диференцијалну улогу при утврђивању односа етнонација–језик. Овакве политолингвистичке тенденције су нарочито изражене у периодима стварања националних држава када формирање такве државе треба оправдати постојањем посебне нације као “правног” носиоца те државе, а само постојање такве нације се најсигурније доказује (нарочито међународном

4) Термини *српскохрватски*/*хрватскосрпски* језик не потичу од Срба и Хрвата него их је створио Немац Јакоб Грим (Lensek, 1976). Вољом стратега хрватског националног покрета – Илирског покрета, овај језик је још пре стварања заједничке државе Словенаца, Срба и Хрвата 1918. г. постао један стандарднојезички систем и за Србе и за Хрвате (Брборић, 2007). У овом чланку термин *српскохрватски* језик користим да би се означило језик Срба и Хрвата када је он носио такво заједничко име и када је тај заједнички назив за језик ова два народа у јавној употреби као такав био вољом политичких структура моћи (када су и лингвистика и филологија служиле политици) законски озваничен и правно заштићен (или пак када су поједини политичари и филолози стварно веровали да такав заједнички језик и постоји). Лично не подржавам став да та два народа говоре истим језиком па да их стога и треба сматрати једним етносом са два племенска имена, а најмање сам сагласан са ставом Мирослава Крлеже, иначе својевремено директора Југославенског лексикографског завода, који је поводом фамозне декларације о наводној угрожености хрватског језика у Југославији 1967. г. (Крлежа је један од потписника те декларације ако не и њен главни аутор) изјавио да су Срби и Хрвати (Србо-Хрвати) увек говорили и писали једним језиком који се од стране Срба називао српски док су га Хрвати означавали хрватским именом. Ипак, и данас има доста аутора, нарочито иностранца, који сматрају да је у историјској перспективи “хрватски и српски народ (је) говорио истим језиком” (Guskova, 2003, I, 179).

фактору) бар формалном егзистенцијом оделитог националног говорног или бар националног књижевног (стандардног) језика (у смислу лексике, граматике, ортографије, писма, итд.).⁵⁾ За овај други, тј. језик у јавној употреби, као посебан национални стандардни језик се може прогласити и конкретна “издиференцирана варијанта” неког бившег званичног заједничког језика што је управо и случај са данашњим наследницима српскохрватског (*хрватско-српског*) језика.⁶⁾

Након загребачке *Декларације*... и одговора на њу у виду *Предлога за размишљање* српских лингвиста и филолога из 1967. г. видљиво је да се из године у годину повећавала научна продукција (углавном у Загребу) која се бавила студирањем етничких и регионалних дијалеката, а која је објективно подривала постигнути *Новосадски споразум* из 1954. г. о заједничком *српскохрватском* или *хрватско-српском* језичком стандарду (Greenberg, 1996). Тако се коначно усталило мишљење, али и званична филолошка политика, да се тај само формално заједнички, али не и јединствени, језик у етнонационалном контексту дели на тзв. „западну“ и „источну“ варијанту, а демаркациона линија ове две варијанте је требала да буде река Дрина. Источно од ове линије је *српски*, а западно *хрватски* део формално заједничког српскохрватског или хрватско-српског језика. Другим речима, у оквиру политички припреманог распада СФРЈ након смрти аустроугарског каплара Јосипа Броза Тита (доживотног председника СФРЈ и самопроглашеног маршала) требало је да буде знано које су то „хрватске“, а које „српске“ етнолингвистичке територије, а које би требало да имају заједничку границу на реци Дрини која је у току Другог светског рата административно раздвајала (огромну) Хрватску од (мале) Србије.

5) Код Јужних Словена термин *књижевни* језик је употребљаван у XIX столећу у традиционалном евроромантичарском смислу термина да значи језик књижевности, тј. језик писмености једног или више народа, али се у наредном столећу схватило да се *књижевни* језик не односи на све сфере јавног и друштвеног живота. Тако се усталио нови, свеобухватнији, термин – *стандардни* језик. Ипак, паралелно са *стандардним* језиком се користи и *књижевни* језику смислу обележавања језика лепе књижевности. Обзиром да су савремени јужнословенски језици у већини случајева стандардизовани у високом степену, стога се оба назива – *књижевни* и *стандардни* језик – могу употребљавати у терминолошки скоро равноправном смислу.

6) У току Америчке револуције 1776. г.–1783. г. било је озбиљних предлога да се за званични језик у САД-у прогласи *амерички* као америчка варијанта енглеског језика. *Урду* језик у Пакистану је у ствари муслиманско-пакистанска варијанта *хинди* језика у Индији.

Декларација... из 1967. г. је добрим делом проузроковала политички *Маспек* Хрватске 1971. г., а након њега се сви хрватски филолошки потенцијали стављају у политичку функцију објашњавања бити и функције *хрватског књижевног језика* како у теоријској тако и у практичној и повесној перспективи (Окука, 2006, 227). Према хрватском језикословцу Милану Могушу:

„*Deklaracija* se usadila u svijest hrvatskog naroda kao dokaz da je moguće pružiti otpor unitarističkim ostvarenjima *Novosadskog dogovora*. Zato su i hrvatski jezikoslovci, nakon kratkog zastoja, nastavili radom u tišini: nastavljen je rad na projektu velike hrvatske gramatike i započeto prikupljanje građe za obradu jednosveščanoga rječnika hrvatskoga književnog jezika“ (Могуш, 1995, 206).

Хрватским језикословцима који су покренули процес језичког раздруживања 1967. г. и тако утрли пут и политичком раздруживању 1991. г. теоретски рам о стандардизованом језику са свим његовим (етнолингвистичким) варијантама које се касније могу преточити у оделите и међународно признате језике формирао је хрватски језикословац Далибор Брозовић који је тврдио да је језичка варијанта „*adaptacija jedinstvenog standardnog jezika tradiciji i suvremenim potrebama nacija kao diferencijalnih socio-etničkih formacija*“, након чега следи и логичан закључак да „*praktično i principijelno, nacionalna varijanta standardnog jezika funkcioniра за народ који је употребљава исто онако као што функционира национално homogen језик за народ који се њиме служи*“ (Брозовић, 1970, 35–36). Ову Брозовићеву теорему је врло брзо и то исте те године преточио у етнополитички програм хрватског етнонационалног и повијесно-културолошког територијалног сепаратизма, тј. отцепљења, други хрватски језикословац Стјепан Бабић тврдећи да је *хрватско-српски* језик вештачка творевина настала на штету хрватског језика и нације:

„Ако и говоримо о *hs. standardnom* језику, што је по мојем мишљењу неоправдано јер таква језика нема, онда ваља нагласити да је то неконкретан језик, и да му је на хијерархијској лествици мјесто за ступањ више него што га имају славенски стандардни језици. Dakle, tzv. *hrvatsko-srpski standardni језик* на истој је разини на којој је био и *čehoslovački*

standardni jezik ili bugarskomakedonski standardni jezik, kad bi tko baratao takvim pojmovima“ (Okuka, 2006, 228).

Данашњи хрватски, српски, босански и црногорски језик⁷⁾ су деценијама и у Југославији и у иностранству сматрани једним језиком, да би се од 1991. г. тај *један* језик разделио прво на три, а данас и на четири, оделита и међународно призната језика.⁸⁾ Што се тиче писма, треба истаћи да се у Србији још увек штампа велики број књига и часописа латиницом (која фактички доминира над ћирилицом) док је у Хрватској ћирилица потпуно потиснута из јавне употребе.⁹⁾ Чак шта више, на територији Србије у већим насељеним местима примат у исписивању јавних натписа још увек има латиница. У случају Републике Српске у Босни и Херцеговини, ћирилица неоспорно држи прво место.

Садашње стање у недалекој прошлости јединствене *српско-хрватске* односно *хрватско-српске*, филологије, лингвистике и социолингвистике која је након 1991. г. подељена на “хрватски”, “босански” „црногорски“ и “српски” део можда најбоље илуструју речи Дубравке Угрешић:

“Serbo-Croatian (or Croato-Serbian) was until recently one language, but is now divided into two hostile ‘languages’ [...]. In Croatia, books in the Cyrillic are put away. They say that the Cyrillic was supposedly offensive to Croats. Serbian writers are dropped from the curricula. In Serbia, books in the Latin alphabet are put away. They say that the Latin alphabet was supposedly offensive to the Serbs. Croatian writers are dropped from the curricula” (Ugresic, 1998, 10).

7) *Црногорски језик* је ушао на мала врата у црногорску јавност још пре више од једне деценије. Нпр., у Подгорици се појавио 2001. г. *Crnogorski književni list* у чијем заглављу стоји да “izlazi na crnogorskom, srpskom, hrvatskom i bošnjačkom jeziku” (*Crnogorski književni list*, 2001). О босанском језику и бошњачкој нацији видети опширније у (Sotirović, 2008).

8) Ипак, и овде је било изузетака па су тако у Сиднеју постојале одвојене катедре за студије *хрватског* и *српског* језика отворене 1983. г. (Петровић, 1996, 212) што је био сигуран знак да се смрћу Ј. Б. Тита (1980. г.) убрзо и сигурно распада и његова братствено-јединственичка СФРЈ коју је и изградио тако да и заврши онако како је и завршила и то одмах након његове смрти. Остаје за чуђење да је ова држава успела да преживи (преживотари) читавих десет година након Брозове смрти, али се то догодило само захваљујући подршци и помоћи Запада обзиром да је Хладни рат још увек трајао, а СФРЈ је била класична колонија Запада. Са падом Берлинског зида у јесен 1989. г. пала је и СФРЈ, а са њеним нестанком нестао је и дотадашњи заједнички језик за три четвртине њеног становништва као матерњи.

9) Године 2000.-те је у Хрватској ступио на снагу закон којим се онемогућава слање поштанских пошиљки адресованих ћирилицом обзиром да је једино званично писмо на територији Републике Хрватске латиница.

Тачна је примедба Кати Кармишел (Cathie Carmichael) да бивши *српскохрватски* (*хрватскосрпски*) језик чини лингвистичку основу за данашње језике: *српски*, *босански*, *хрватски*, и *црногорски*. Она чак тврди да је говорни *српскохрватски* језик 1991. г. био више униформисан него 1918. г. или 1945. г. (Barbour, Carmichael, 2000, 236).

Симптоматично је из политолингвистичког угла посматрања да је политичкој пропасти (боље речено растурања или још боље разбијања и споља и изнутра) бивше Југославије претходила језичка дезинтеграција најговоренијег (*српскохрватског* односно *хрватскосрпског*) језика, а који је и симболички представљао културно јединство четири нације којима је он био матерњи језик.¹⁰⁾ Да су говорници *српскохрватског* (*хрватскосрпског*) језика у прве две Југославије били само формално *обједињени*, али никада стварно и *уједињени* говори и чињеница да су се школски и универзитетски уџбеници штампали засебно у неколико издавачких центара који су користили и засебну терминологију, а што је било последица политике необједињених наставних планова и програма.

У првој Југославији су овакви наставни планови и програми постојали бар на нивоу основношколског образовања. Тако је први општејугословенски наставни план и програм за основне школе донет од Министарства просвете у августу 1926. г. у којем је језик наставе означен као *српско-хрватско-словеначки*. Годину дана касније (6. октобра 1927. г.) је донет тзв. Јединствени наставни план и програм за све основне школе, али је овом приликом језик извођења наставе овим планом означен као *српскохрватски и словеначки језик* чиме се унеколико одступало од уставне формуле званичног језика у држави (*српско-хрватско-словеначки*) (*Резолуција...*, 1928). Овај план и програм је важио до школске године 1934./1935. Толерантност у наизменичној и равноправној употреби оба писма и оба дијалекта при штампању уџбеника је изражена у сугестијама Главног просветног савета Краљевине СХС, као и у Правописном упутству за све основне, средње и стручне школе од 21. августа 1929. г., као најбољи пут за стварање “југословенске” свести код ученика (*Правописно упутство...*, 1929; *Сто година...*, 1980, 106). Ипак, на територији Бановине Хрватске (1939. г.–1941. г.) ово Правописно упутство из 1929. г. се није примењивало, школска терми-

10) О социолингвистичком аспекту распада и растурања СФРЈ са становишта српског националног питања видети опширније у (Сотировић, 20136).

нологија је измењена, а коришћен је искључиво Боранићев правопис. Такође се одустало од формирања специјалне заједничке комисије за усклађивање јединствене стручне и војне терминологије док су се увелико користиле хрватске речи у администрацији, а србизми одстрањивали. У исто време је латиница скоро у потпуности потиснула ћирилицу из јавне употребе. У доба краљевске Шестојануарске диктатуре (1929. г.–1934. г.) равноправност оба писма у јавној употреби је симболично исказивана и тиме да се латинични и ћирилични натписи на зградама средњих и општинских уреда нису стављали један испод другог већ упоредо лево и десно од државног грба. Чак се ишло толико далеко у идеологији “интегралног југословенства” да се размишљало о стварању *националне азбуке* комбиновањем латинице и ћирилице у јединствени графички систем знакова (Белић, 1934, 1–3).¹¹⁾

Неоспорно је да је *српскохрватски* (*хрватскосрпски*) језик (као термин и појам) у периоду након 1991. г. остао без политолингвистичке подршке на тлу бивше Југославије, али ипак ужива одређену подршку у иностранству где се на појединим славистичким катедрама (нпр. на Универзитету у Упсали у Шведској) изучава као такав или из разлога економичности или из разлога чврсте убеђености да сету у суштини ради о лингвистички једном језику. Иначе, *српскохрватски* или *хрватскосрпски*, као књижевни језик четири признате словенске нације (српске, хрватске, црногорске и муслиманске (данас бошњачке)) истицао се својом посебношћу међу свим Словенима из следећих разлога: 1) писао се са два писма (ћирилицом и латиницом), 2) имао је званично две (источну и западну, или београдски и загребачку), а незванично и практично четири (хрваћанску, србијанску, црногорску и босанскохерцеговачку) стандарднојезичку норму, 3) није имао заједничку граматику нити завршен речник за све своје норме (за тзв. београдску норму је имао потпун речник, али за загребачку не јер су хрватски филолози и лингвисти након 1967. г. и *Хрватског прољећа* одустали од заједничког рада са српским колегама на заједничком речнику).

11) О језичкој политици у Краљевини СХС и Краљевини Југославији опширније видети у (Димић, 1997, 372–410).

СРПСКИ ЈЕЗИЧКИ СТАНДАРД ИЗМЕЊУ ИЈЕКАВИЦЕ И ЕКАВИЦЕ

Као класичан пример из доба распада (растурања, разбијања) бивше СФРЈ како су се етнојезички проблеми решавали на политингвистичким основама је одлука политичког руководства Републике Српске из 1993. г., а која је инспирисана од стране неких водећих српских филолога, лингвиста и историчара, да прогласи екавицу уместо традиционалне ијекавице за стандарднокњижевни језик Срба у Босни и Херцеговини. На пример, један од најважнијих заговорника о увођењу екавице у Републику Српску је био те 1993. г. босанскохерцеговачки историчар и академик проф. Милорад Екмечић (дакле природни ијекавац), који се у вртлогу последњег рата нашао у Београду. Екмечић је тврдио да исход борбе политичког уједињења свих Срба првенствено зависи од њиховог уједињења у јединственом књижевном језику. Зато је, подржавајући предлог о екавици као књижевном изразу босанскохерцеговачких Срба, Екмечић тврдио да се Србима у Републици Српској веома жури да тај предлог и усвоје како би са себе одбацили обележје другог народа (Екмечић, 1993). Нажалост, из наведеног би се лако (али неосновано) дало закључити, прво да је Вук Ст. Караџић био не-Србин, вероватно Хрват и друго, да је Петар Петровић Његош такође био не-Србин, вероватно Црногорац или чак “црвени Хрват”. Екмечићева тврдња да један народ не може имати два или више књижевна језика, јер у том случају се не би могло говорити о “јединствености” народа у етничком смислу (према формули да језичка подељеност у оквиру једне људске групације указује на постојање различитих народа у оквиру исте), нема основа јер на пример имамо случај етничких Норвежана који користе два књижевна језика и то у оквирима јединствене националне државе.¹²⁾ Једном речју, полазило се од става да је само један (али никако два или више) стандардни језик за један народ гаранција за очување његовог јединственог културног бића (Танасић, 2001).

Основни проблем на овом месту је тај што се из ненаучних разлога сматра да се екавско-ијекавским изговорним двојством формирају два књижевна језика у Срба, међутим ту се ради о једном књижевном језику који има две фонолошке варијанте једне

12) *Riksmåli* или *Bokmål* – данско-норвешки стандард из 1907. г./1929. г. и *Landsmål* или *Nynorsk* – народни стандард из 1864. г./1873. г.

те исте лексике у значењском смислу. Ипак, на критику емотивне основе “ненаучних” разлога Вукове жеље да ијекавица постане једино наречје српског књижевног језика се позива, бранећи чин увођења екавице у службени језик на територији Републике Српске, академик Павле Ивић тврдећи да су Вука управо емотивни разлози (јер му је матерњи изговор била ијекавица) нагнали да јој да предност над екавицом (Ивић, 1995). Ипак, Вук се управо из научних разлога формално и залагао за равноправност ова два наречја јер је сматрао као прво, да то нису два одвојена језика (већ саставни делови дијасистема српског језика) и као друго, да наречје не чини народ већ језик који се може састојати из више (из)говора. Сам Вук је тим поводом написао у *Српском рјечнику* из 1818. г. да му ни једно од три наречја српског језика (икавско, ијекавско и екавско) није емотивно драже од друга два, али је из културолошко-лингвистичких разлога предност дао одабиру ијекавице: 1) јер је била наводно најраспрострањенија међу Србима (што није било тачно јер је већина етнолингвистичких Срба говорила екавицом), 2) јер су њоме спеване српске народне јуначке песме, 3) јер је била најближа старословенском језику, и 4) јер је била семантички најпогоднија у смислу лакшег уочавања разлика лексема. На крају је Вук јасно ставио до знања да сви они који хоће да пишу и екавицом и икавицом поред ијекавице то могу под условом да ова три наречја не комбинују у некакво неприродно четврто које у народу у стварности и не постоји. Тиме је Вук јасно ставио до знања да један народ може да користи истовремено три књижевна наречја, а да не изгуби статус припадности том истом народу, тј. аутентични национални идентитет.

Треба истаћи да је Павле Ивић ову Вукову наводно субјективно-емоционалну опредељеност за ијекавицу на уштрб екавице видео у Вуковој изјави 1814. г. поводом издавања прве збирке народних п(и)јесама када је рекао да је ове народне песме бележио онако како их је чуо из уста своје мајке и да му због тога оне лепше звуче него да се певају на екавици. Међутим, овде је Вук применио најправилнији принцип у фолклористици, а то је принцип аутентичности, тј. да се народне умотворине бележе онако како се чују. Вук је ове песме слушао, како од мајке, која је била ијекавица, тако и од народних песника ијекаваца па их је тако и бележио (да их је слушао, а могао је, од народних екавских певача тако би их и бележио). Овде је битно напоменути и то да је садржај огромне већине

тих српских народних песама везан за српске земље (и повесне догађаје) на којима се говорило и говори екавицом, а не ијекавицом или икавицом, а то се посебно односи на садржај песама у вези са Косовским бојем.

Овде се поставља и круцијално морално питање да ли прекодрински Срби ијекавци имају морално право да уопште певају, тј. гуслају о Косовском боју и његовим последицама по целокупан српски народ, а поготову за онај део Срба екаваца. На жалост, део српског етнолингвистичког колектива (*нације*) западно од реке Дрине се у овом случају повесне прекретнице године 1389. (као и 1941. г.–1945. г.) није показао достојним „Царства небеског“ па чак ни припадности српској нацији. Наиме, познато је да су херцегбосански (ијекавско-икавски) Срби издали србијанске (екавске) Србе у Боју на Косову 28. јуна 1389. г. – у боју који је требао да буде свеопшти српски бој за националну слободу, независност и идентитет читавог српског националног бића. Међутим, у самом боју против азијатских Османлија су фактички учествовале углавном трупе кнеза Лазара Хребелановића из Шумадије и Поморавља и војска Вука Бранковића са Косова и Метохије (дакле војска српских екаваца). Из „јуначке и пресвијетле“ (ијекавске) Црне Горе није дошао нико док је краљ српске Краљевине Босне Твртко Први Котроманић на Косово поље послао малобројну војску под командом херцеговачког велможе генерала Влатка Вуковића. Овде је битно истаћи да је управо херцегбосански краљ Твртко Први, који се 1377. г. крунисао за *Краља Срба и Босне*, претендујући тако да уједини све српске земље и народ под краљевским скиптром своје Босне, и то на гробу Светога Саве у Милешеви, био и у националној и у моралној обавези да са својом војском и својом личношћу предњачи у одбрани Српства на Косову и да управо он буде тај који ће можда чак и остати без главе у току битке, а не кнез Лазар који никада није имао никаквих претензија да буде ујединитељ свих Срба и свих српских земаља. Међутим, Краљ Босне и свих Срба је на Косово послао мизерне трупе, тј. само један једини одред. Да зло буде још веће, у току саме битке, и то у њеној одлучујућој фази, када самопроглашени султан Бајазит креће са својим крилом у пробој ка српском центру да реши исход читаве битке управо Херцегбосанац Влатко Вуковић безразложно изводи своју херцегбосанску војску из битке – војску која је управо и стајала на Бајазитовом путу ка српском центру – и тако омогућава Бајазиту

да разбије главницу српске војске и реши бој у своју корист. Херцегбосанац Влатко Вуковић се вративши преко Дрине у своју ијекавску отаџбину са екавског Косова поља чак послужио и ноторном лажи известивши свога краља Твртка Првог да је хришћанска армија добила битку над неверницима, а он се са боја вратио након његовог срећног завршетка и то као победник. Стога је и сам Твртко Први разгласио по Европи велику хришћанску победу над Турцима муслиманима. Ипак, ко је стварно добио битку је врло брзо постало јасно па је стога у наредним деценијама Херцегбосанцима било нужно да некако „појасне“ ову чињеницу, а са себе да скину моралну љагу издаје и неверства. То се урадило на један крајње перфидан начин тако што се у тзв. „српске народне јуначке пијесме“ косовског и покосовског циклуса, а које су спеване на „најчистијем“ српском језику херцеговачког изговора (херцеговачка ијекавица) убацује мотив издаје Србијанца екавца Вука Бранковића, а не правог издајника Херцегбосанца ијекавца Влатка Вуковића! Дакле, испада на основу херцеговачких гусларских појања на ијекавици да је Србијанац екавац Вук Бранковић издао своју сопствену феудалну област на чијем терену се бој и водио, а самим тим и своју отаџбину Србију. Ипак, историографија зна поуздано да се у овом случају ради о подметању „кукавичијег јајета“ обзиром да је прави издајица био Херцегбосанац Влатко Вуковић који се чак безобразно вратио у своју отаџбину преко Дрине и то као „победник“.

Овде је неопходно напоменути и још три врло битна повесна детаља у вези са учешћем херцегбосанске стране у Косовском боју:

- Херцегбосанац Твртко Први са својом званичном владарском титулом *Краљ Срба и Босне* те 1389. г. је након боја у својим писмима Трогиру (1. августа 1389. г.) и Фиренци (два месеца касније) представио ту наводну победу хришћана над неверницима као своју личну не спомињући уопште Србијанца Кнеза Лазара да је у самом боју и учествовао! Међутим, повест зна да управо Херцегбосанац Твртко Први није дошао на Косово да и лично брани народ чији је титуларни владар био нити је послао на Косово неке значајније трупе. За разлику од њега, кнез Лазар

се није никада китио титулом владара свих Срба као што је то радио Твртко¹³⁾ који за те своје Србе фактички не само да није ништа урадио у одлучујућем повесном тренутку већ је његова војска била и главни узрок пораза српске (фактички србијанске) националне војске у самом боју. Неспомињање учешћа Србијанца Кнеза Лазара у боју на својој сопственој земљи, тј. држави, а камоли његову мученичку погибију, представља можда и главну карактеристику неморалне личности Херцегбосанца Твртка Првог који не само што масно лаже Европу о стварним повесним фактима већ се буквално кити туђим перјем да би нешто касније његови сународници кроз стихове лажно пребацили сву кривицу издаје за национални пораз преко Дрине у туђу кућу.

- Сам краљ Твртко Први није учествовао у боју на Косову нити је тамо, као што би се очекивало, послао иоле значајније војне трупе. Уместо самога себе тамо је послао један одред војске под командом свог генерала. На основу расположиве архивске грађе знамо и зашто: био је заузет освајањем приморских далматинских градова. Дакле, Херцегбосанцу Твртку је у најкритичнијем тренутку читаве повести српске нације било много важније да опседа далматинске градове како би их освојио и укључио у своју Босну него да преко Дрине на Косову пољу спашава читаво Српство чији је номинални владар и био! Да зло буде још веће, ти далматински градови су могли да се освоје и касније и са те стране босанској краљевини није претила никаква опасност за разлику од Косовског боја где се радило бити или небити и то сада или никада. Твртко не само да се издавао за владара свих Срба већ је и један део територије Србије окупирао и укључио у своју босанску државу па је и стога био обавезан да је брани од иновernih освајача што он није учинио. Оно што јесте учинио било је да је једноставно Србијанца кнеза Лазара пустио низ воду прекрајајући повесне чињенице након боја и проширујући границе своје сопствене ијекавско-икавске државе на далматинском приморју на уштрб судбине екавске Србије.¹⁴⁾ Ипак, сам Кнез Лазар видевши шта

13) Твртково крунисање је обављено на територији српских земаља по православном обреду, врло вероватно у манастиру Милешеву у Србији на гробу Св. Саве иако о томе нема савремених изворних, на Митровдан 26. октобра 1377. г. Том приликом се Твртко окитио *сугубим* (двоструким) венцем, тј. круном, за *краља Срба, Босне, Поморја и западних страна* (Михаљчић, 1989а, 85).

14) Види опширније у (Михаљчић, 1989б, 42–51).

- му је Твртко послао као „помоћ“ (да још једном ође не спомињемо шта (ни)су на Косово послали преколимски Црногорци) није одустао од „Царства небеског“ предвођивши знатно слабију србијанску војску на Турке свесно жртвујући свој живот за „крст часни и слободу златну!“¹⁵⁾
- Чињеница је да краљ Твртко Први исходом битке није био уопште угрожен за разлику од кнегиње Милице и Стефана Лазаревића који су били први на удару да искусе плодове Бајазитове војне победе на Косову. Сам Вук Бранковић, набеђени „издајник“ у Косовском боју, је ратовао против тих истих Турака, а које је наводно издао 1389. г., све до 1392. г. када је изгубио Скопље и све територије јужно од Шар планине. Тада је био присиљен да постане вазал Муратовог сина Бајазита, новог османског султана, и да му наравно плаћа харач (Самарџић, 1989, 40).

Не треба заборавити и то да је након поковања Босне (1463. г.) и Херцеговине (1482. г.) од стране Османлија и то без неког великог војног отпора (на територији Босне и Херцеговине није било никаквог „Косовског боја“) исламизација на читавом Балкану (заједно са Албанијом) управо била најбржа и најефикаснија управо на територији Тврткове Краљевине Босне. На основу извештаја турских путописаца (нпр. Евлије Челебије) читава половина херцегбосанског становништва је прешла на ислам за само 100 година отоманске власти.¹⁶⁾ Сама Херцеговина постоји под тим именом као посебна феудална област од 1448. г. тако што је локални хумски феудалац Стјепан Вукчић Косача (синовац Сандаља Хранића) отказао послушност босанском краљу и прогласио се за независног „херцега од Светог Саве“ али у савезу са отоманским Турцима владајући све скупа Херцеговином од 1435. г. до 1466. г. (Ђоровић, 1993, 306, 318–320). Да се такође подсетимо да Турци нису никога присилно терали на „турчење“, тј. на промену вере, већ су у случају конверзије на ислам нудили разне фискалне и цивилне повластике (није се нпр. плаћао „харач“ и могло је да се напредује у цивилној и војној служби све до положаја великог везира и капудан паше). Дакле радило се о добровољном „продавању вијере за вечеру“ а корени ове масовне прекодринске конверзије се могу наћи у

15) О Косовском боју видети опширније у (Пековић, 1987).

16) И дан данас у Босни и Херцеговини муслимана има скоро половина од укупног броја босанскохерцеговачких становника. Тако је 1992. г. у Босни и Херцеговини било од укупног броја житеља 43,7% Муслимана, 31,3% Срба, 17,3% Хрвата и 7,0% Југословена и других (Markotić, Sijerčić, Abdurahmanović, 1992).

издаји Влатка Вуковића на Косову 1389. г., када је можда и он сам купљен од стране Турака, као и у чину отцепљења Херцеговине од Босне од стране Стјепана Вукчића Косаче који се ослонио на Турке продајући тако и част и идентитет и отаџбину. Ако су овако поступале њихове вође, укључујући и неке краљеве Босне након Тврткове смрти 1391. г. и претенденте на босански трон, бирајући без скрупула „Царство земаљско“ уместо „Царства небеског“ обичном прекодринском народу није остало много да размишља пред добрим овоземаљским понудама од стране отоманских власти.

Гореспоменута одлука политичког руководства Републике Српске из 1993. г. је била заснована не на научном већ на емотивном сагледавању проблема двојства српског стандарднојезичког израза.¹⁷⁾ Наиме, пошло се од става да се српски народ треба културолошки ујединити на основама вредности које постоје код Срба у Србији (србијанских Срба)¹⁸⁾ јер се веровало да су те вредности много “српскије” него у другим крајевима бивше Југославије где су Срби живели измешано са не-Србима.¹⁹⁾ Такође, полазило се у овом случају и од тога да прави Срби не би требало да имају ишта

17) Према мишљењу Бранислава Брборића, Срби би се до сада ујединили у књижевном језику екавског изговора да није било заједничке југословенске државе (Брборић, 2001, 130).

18) Разлика између *српског* и *србијанског* одговара у руском језику разлици између *рускиј* и *росијскиј*. Наравно, нису сви Србијанци и (само) етнички Срби, али су сви етнички Срби из Србије Србијанци. То исто важи и за хрватски случај: нису сви Хрваћани и (само) етнички Хрвати, али јесу сви етнички Хрвати из Хрватске (заједно са Србима из Хрватске) Хрваћани.

19) Пред распад СФРЈ живело је 30,000 Хрвата у србијанском Београду, а 38,000 Срба у хрваћанском Загребу (9%) (*Nacionalni sastav stanovništva 1991, 1992, 17*). Међутим, председник бањалучке општине, др. Душан Јакшић, је тврдио да је у Загребу пре рата 1991. г. живело 130,000 Срба, а остало их само 20,000. Срба је у Мостару било 30,000, а остало 200 у августу 1992. г. Такође су једну трећину Сарајлија сачињавали Срби (по попису из 1991. г. у Сарајеву је живело 49,26% Муслимана, 6,63% Хрвата, 30% Срба, 10,65% Југословена и 3,52% “осталих”). У Сарајево се доселио велики број санџачких муслимана (Бошњака) у години пред избијање рата (па су градом колале анегдоте да се град преименује у Санџаково). Те 1991. г. су Албанци чинили једну трећину Скопљанаца (данас половину) док је у самој Србији било око 600,000 оних којима је матерњи језик био српскохрватски, али који су имали другачије национално осећање од српског. Према Сабрини Рамет, у самој Босни и Херцеговини је било 43,8% Муслимана, 31,5% Срба и 17,3% Хрвата (Ramet, 1996, 187). На простору, сад већ бивше Савезне Републике Југославије (1992. г.–2003. г.), од 10,4 милиона становника у Србији, 62,5% су били Срби, 16,5% Албанци, 5% Црногорци, 3,4% Југословени, 3,3% Мађари, 3,2% Муслимани (Barbour, Carmichael, 2000, 229). Пред нестанак заједничке државе, по попису становништва из 1991. г., у читавој Југославији је живело 23,528,000 житеља; од тога у Босни и Херцеговини 4,364,000, у Црној Гори 615,000, у Хрватској 4,760,000, у Македонији 2,033,000, у Словенији 1,963,000, у ужој Србији 5,824,000, на Космету 1,954,000 и у Војводини 2,034,000 (Guskova, 2003, I, 75). Према једном социолошком истраживању, Срби, Црногорци и Муслимани (као признате нације) су се пред раздруживање више поистовећивали са Југославијом него са својим федералним јединицама,

заједничко са припадницима оних народа и нација²⁰) против којих су ратовали након распада (растурања, разбијања) СФРЈ, исто као и за време Другог светског рата.²¹) Коначно, полазило се и од погрешних културолошко-друштвених предубеђења екавских Београђана и Новосађана да је ијекавица провинцијски изговор заосталих сеоских средина (Greenberg, 2000, 637). При овако у суштини емотивно-националном приступу чисто научни аспекти у решавању проблема су били готово потпуно занемарени зарад државног уједињења Срба са обе стране реке Дрине, а које су форсирали пречански, а не србијански Срби обзиром да би такво свесрпско државно уједињење одговарало пре свега Србима западно, а не источно, од реке Дрине. Међутим, узимајући у обзир чисто политичке циљеве проглашавањем екавице за стандарднојезичку форму говора прекодринских Срба, свесно или не, читава културно-повесна баштина Срба заснована на ијекавици и икавици се ди-

док су се Словенци пре свега осећали припадницима Словеније, Европе па тек онда Југославије (*Jugoslavija na kriznoj prekretnici*, 1991, 236).

- 20) На латинском језику реч (именица) *natio* је изведена од глагола *nascor*; *natus* и има значење српскохрватског трпног придева *рођен*. Дакле, у изворном (латинском) смислу речи, национална припадност је директно повезана са местом рођења.
- 21) Бивши министар одбране СФРЈ – генерал Вељко Кадијевић, је изричит у својим мемоарима да је Југославију превасходно разбио инострани фактор, а пре свега Немачка (Кадијевић, 1993, 26–36). Да су немачка и ватиканска дипломатија имале пресудан утицај у растурању СФРЈ споља недвосмислено потврђује и последњи председник колективног председништва Југославије – Хрват Стипе Месић (Guskova, 2003, I, 132; Mesić, 1994). Други аутори, као новинар Љиљана Булатовић, универзитетски професор Смиља Аврамов и руски експерт за Балкан Јелена Гускова експлицитно оптужују САД као главног растурача СФРЈ, а све у циљу тоталног уништења “светске црвене опасности”. Амерички државни секретар Ворен Кристофер директну одговорност за признавање независности сесесионистичких република од стране Европске Заједнице 1992. г. (данашња Европска Унија) пре решавања свих спорних питања, што је непосредно утицало на расламсавање сукоба, пребацује на немачку дипломатију. Бивши амерички државни секретар Хенри Кисинџер наглашава да: “западне демократе су морали два пута да размисле пре него што су признали једну балканску државу чије се границе у етничком, лингвистичком и историјском смислу нису поклапале са традиционалним поимањем нације и државе. Како су западни политичари уопште могли да замисле да би Срби, Хрвати и муслимани – чија је узajамна мржња довела до распада Југославије – могли да коегзистирају и заједно живе у још мањој босанској држави?” (Guskova, 2003, II, 7–9, 25, 28). Као један од најбитнијих фактора који су утицали на начин на који се Југославија распала јесу успомене на претходни грађански рат 1941. г.–1945. г. (Hayden, 1992, 655; Hayden, 1993; Woodward, 1995, 239–240; Judah, 1997, 117–134; Allcock, 2000, 381–410). Тако нпр., према речима др. Радована Караџића, Српска демократска странка је формирана 12. јула 1990. г. у Сарајеву да би заштитила Србе јер се поново “спремало оно што је заустављено 1945. г. и да је изнова кучнуо час да се српски народ докрајчи и докоље”. Такође, Караџић напомиње у интервјуу за *Московске новости* од 5. септембра 1993. г.: “То је био наставак Другог светског рата, људи су памтили шта им је учинила ова или она породица и бојали се да ће све то да се понови, и говорили су: Боље је да ми њих прве побijемо, него да они побiju нас. Људи нису заборављали ко им је убijао њихове оџеве, dedове и матере. Сви су се плашили освете и поџинjali су први” (Guskova, 2003, I, 347).

ректно приписивала Хрватима и Бошњацима. Оваквим чином би се нпр. верификовало и легализовало прикључивање Дубровника и Дубровачке регије Хрватској што је урадио 1945. г. ноторни србомрзац римокатолички полу-Словенац и полу-Хрват Јосип Броз Тито (иначе и аустроугарски каплар који је 1914. г.–1915. г. војевао против војске Краљевине Србије у Западној Србији). Такође би се на овај начин дао легитимитет постојања поглавникове НДХ за време Другог светског рата, као и прећутно одобрење за њену обнову у будућности.

Ипак, превладавањем логике „здравог разума“ ова одлука политичког руководства Републике Српске је коначно преиначена од стране Народне скупштине Републике Српске 11. новембра 1994. г. у виду уставног амандмана по коме се у Републици Српској као службени језик користи српски екавског и ијекавског изговора док се за службено писмо проглашава ћирилица. Лично сам мишљења да не постоји ниједан једини морални, повесни, политички па и национални разлог да се на просторима западно од Дрине користи и екавица као стандардни језички израз, исто као да не постоји ни један разлог да се у Србији користи стандардизована ијекавица без обзира што један мали број грађана Србије уз реку Дрину говори ијекавицом. Лично сам такође и против било каквог државно-политичког уједињења у некаву заједничку државу свих Срба са обе стране реке Дрине па стога ијекавски језички израз треба да остане стандарднојезичка форма лево од Дрине и јужно од Лима, а екавица десно од Дрине и северно од Лима.

Иначе, *Законом о службеној употреби језика и писма у Републици Српској* који ступа на снагу осмог дана од његовог објављивања у *Службеном гласнику српског народа Босне и Херцеговине* (објављеног 9. маја 1992. г.) регулисано је да је “Назив језика у службеној употреби у Републици српског народа Босне и Херцеговине је српски језик. Писмо у службеној употреби у Републици српског народа Босне и Херцеговине је ћирилично писмо, а латинично писмо се употребљава на начин утврђен овим законом” (Члан 1.)...“Наставници у основним школама изводе наставу ијекавским књижевним изговором. Наставници и ученици у средњим школама, као и наставници и студенти у високошколским установама имају право на избор језичког израза, у оквиру стандардно језичке норме српског језика” (Члан 4.)...”У настави свих предмета у прва три разреда основне школе обавезна је употреба и ћирилич-

ног и латиничног писма” (Члан 5.)... ”Државни органи обавезни су да ијекавским књижевним изговором, на ћириличном писму: доносе и објављују законе, друге прописе и опште акте, доносе рјешења, издају јавне исправе и службене акте, израђују анализе, извјештаје и друге информативне материјале, издају гласила, билтене и друге службене публикације. Ауторски и други изворни текстови у гласилима, билтенима и другим службеним публикацијама штампају се одговарајућим типом књижевног језичког израза” (Члан 9.)... ”Путни правци на магистралним путевима, називи насељених мјеста и други географски називи исписују се ћириличним и латиничним писмом. Путни правци на регионалним и локалним путевима, називи улица и тргова, фирми и други јавни натписи могу се, поред ћириличног, исписивати и латиничним писмом” (Члан 12.) (Закон о службеној употреби језика и писма, 1992). Из горе наведених чланова Закона јасно је да је у Републици Српској, тј. у држави српског народа Босне и Херцеговине ијекавски идиом српског стандардног и књижевног језика фактички проглашен за матерњи језик Срба на овом етнографском простору као и ћирилично писмо којим се исписује. Употреба екавице је регулисана из политолингвистичких разлога уједињења са србијанским Србима у језичком стандарду.

У Републици Србији се службена употреба језика и писма регулисала законским одредбама читавих девет година, од 1991. г. до 2010. г. Овим одредбама “У Републици Србији у службеној је употреби српски језик. У Републици Србији у службеној је употреби ћирилично писмо, а латинично писмо на начин утврђен овим законом. На подручјима Републике Србије на којима живе припадници националних мањина у службеној употреби су, истовремено са српским језиком и језици и писма националних мањина, на начин утврђен овим законом” (Члан 1.)... ”Саобраћајни знаци и путни правци на међународним и магистралним путевима, називи места и други географски називи исписују се ћириличким и латиничким писмом. Саобраћајни знаци и путни правци на другим путевима, називи улица и тргова и други јавни натписи могу се, поред ћириличног, исписивати и латиничким писмом” (Члан 5.)... ”На подручјима на којима су у службеној употреби и језици националних мањина, називи места и други географски називи, називи улица и тргова, називи органа и организација, саобраћајни знаци, обавештења и упозорења за јавност и други јавни натписи исписују

се и на језицима националних мањина” (Члан 19.) (*Закон о службеној употреби језика и писма*, 1991–2010). Еминентно је да се овим Законом на подручју Републике Србије само уопштено проглашава за службени језик *српски*, али не и конкретно која од два његова стандарднојезичка израза – ијекавица или екавица. Стога се да лако закључити да су у Републици Србији правно оба ова стандарднојезичка израза равноправна у јавној употреби што се да оправдати чињеницом да у Србији живи огроман број ијекаваца Црногораца и Херцегбосанаца који су међу собом расподелили руководеће политичке и све друге функције тако да је домаће аутохтоно екавско становништво у фактичком односу колонијалне потчињености овим ијекавским властодршцима чији су се број и снага знатно учврстили у Србији након њиховог пресељења из Републике Српске Крајине у Србију августа 1995. г. Другим речима, Србија је пре свега Шјеверна Црна Гора и Источна Херцегбосна па у том контексту треба и разумети, али свакако не и оправдати, овакву језичку политику прекодринске политичке и академске кармире у њиховој колонији Србији.

ЛИНГВИСТИЧКИ ИНЖЕЊЕРИНГ ИЛИ ЛИНГВОАЛХЕМИЈА

Након грађанског рата у Босни и Херцеговини 1992. г.–1995. г., а који се завршио мировним уговором у Дејтону од 21. новембра 1995. г. и чији је главни творац администрација САД-а, ова бивша југословенска република је административно-национално-политички изнутра подељена на два ентитета: *Републику Српску* (49% територије Б-Х) и *Хрватско-муслиманску федерацију* (51% Б-Х), а по узору на кипарски модел из 1974. г. коме је такође кумовала америчка администрација. Овај мировни споразум (тј. његова оригинално-аутентична текстуална верзија) је тада потписан на чак четири језика: *енглеском* (тј. на *American English* језику), *српском*, *хрватском* и *бошњачком* (не *босанском*) језику. Након рата је језик на простору Републике Српске дефинисан као *српски* док су *хрватски* и *босански* језици Федерације. На нивоу читаве државе Босне и Херцеговине званична су три језика: босански, хрватски и српски, као и два писма: латиница и ћирилица. У пракси, Бошњаци говоре босанским, Хрвати хрватским, а Срби српским. Латинично писмо се користи од стране Хрвата и Бошњака, док босанскохерце-

говачки Срби користе и ћирилицу (много више) и латиницу (много мање). Стандардизација хрватског језика коришћеног у Босни и Херцеговини се врши у Загребу, српског у Београду и Новом Саду, а босанског у Сарајеву.

У циљу потпуне реализације *манифестативно-демаркационе* улоге језика на овим просторима, босански језик се у оквиру тзв. лингвистичког инжињеринга плански оријентализује тзв. „турцизмима“ док се хрватски језик у оквиру истог програма неологизује тзв. „хрватским“ лексичким изразима. Приметна је и пракса инсистирања на употреби сугласника „х“ у *босанском* језику како на оним местима у речима у којима је овај сугласник практично већ одумро или пак на оним местима где га никада није ни било. Тако Бошњаци кажу *lahko*, *hudovica* или *kahva* па се тако званично *босански* језик разликује од српског јер се у њему каже *лако*, *удовица* и *кафа* (у *хрватском* језику *kava*). Компарација придева *lahko* у овом случају би требала да гласи *lahkše* и *najlahkše*, али се у пракси некористи јер је неприродна и рогобатна. У случају *босанског* језика најспорнија је чињеница да су називи за тај језик, народ који њиме говори и њихову земљу у којој живе различити. Дакле у *Босни и Херцеговини* је *босански* језик тај којим говоре *Бошњаци!* Овим језиком, да се подсетимо, не говоре босанскохерцеговачки Хрвати и Срби већ искључиво Бошњаци. У овом контексту се поставља неколико оправданих питања: 1) Зашто Бошњаци не говоре *бошњачким* језиком (једним од четири језика којим је, иначе, потписан Дејтонски мировни споразум 1995. г.)?, 2) Којим језиком говоре становници Херцеговине? и 3) Зашто се тај језик зове само *босански*, али не и *босанскохерцеговачки*? Одговор на прво питање се може наћи у чињеници да *бошњачки* језик нема никакву повесну подршку, тј. корене обзиром да се у повесним источницима спомиње *босански* језик и то по први пут године 1300. Међутим иза овакве одлуке о називу језика стоји веома видљив политички циљ Бошњака да се читава Босна и Херцеговина унитаризује, тј. поништи Дејтонски мировни споразум. *Босански* језик би се тако административним путем наметнуо као једини званични државни језик након чега би уследила бошњачка мајоризација над Хрватима и Србима који би временом и сами постали *Бошњаци*. Овај сценарио је препознатљив и из званичног става бошњачког поли-

тичког руководства ове државе као и бошњачке филологије, као наставка аустроугарске језичке политике из времена 1878–1918, да је *босански* језик матерњи свим становницима Босне и Херцеговине (*Historijat jezika i države*) што наравно није тачно.²²⁾ Овде би могло да се логички закључи да у суштини *босанским* језиком говоре само становници око реке Босне па се стога тај језик тако и зове. Зашто се назив тог језика простире и на све остале области Босне и Херцеговине није нам познато као ни зашто не постоји *херцеговачки* језик ако већ постоји *босански* или зашто се назив тог језика не именује као *босанскохерцеговачки* уколико је он стварно матерњи свим становницима Босне и Херцеговине дакле не само онима који живе поред реке Босне. У сваком случају, “номинавање језика државним именом указује на жељу да то буде у будућности једини службени и обавезни државни језик, да се тај језик наметне другима као обавезан, да се потисну српски и хрватски језик” (Сузић, 2001, 43–46). За сада, у Уставу Босне и Херцеговине стоји да су *босански*, *хрватски* и *српски* језик у равноправној употреби на читавом простору државе уз напомену да се у пракси прва два језика не користе у Републици Српској као што се ни трећи језик не користи у Федерацији (Бошњака и Хрвата).

За утврђивање постојања формално посебних језика на тлу СФРЈ су углавном коришћени псеудокритеријуми, а у овом контексту је босанскохерцеговачко-бошњачки лингвиста Џ. Јахић отишао убедљиво најдаље оправдавајући постојање оделитог и самосталног *босанског* језика:

“Oni koji danas hoće da nađu odgovor na pitanje postoji li zbilja taj bosanski jezik, u principu su spremni i da ga 'priznaju' ako im se dokaže da postoji. Oni laičkom metodom hoće da vide u čemu se taj jezik razlikuje od tobož inače 'razlikovnih' srpskog i hrvatskog, ili bivšeg ('nerazlikovnog') srpskohrvatskog jezika i da se tek tada uvjere u njegovo postojanje, odnosno nepostojanje. To je ona naša poznata metodološka grješka (ne samo laička, jer je ona vrlo raširena čak i u filologiji, istina politiziranoj). [...] Ko zna po koji put u ovoj knjizi ponavljamo ono što već jednom moramo zapamtiti: u našim balkanskim prilikama jezik da bi bio jezik ne mora se obavezno bitno razlikovati od drugog

22) Као исконски матерњи језик свим јужнословенским житељима Босне и Херцеговине, као и свима онима који говоре штокавским наречјем на читавом подручју бивших Југославија, може да буде само *српски* (Милосављевић, 1997).

jer taj razlikovni princip nije mjerilo postojanja, odnosno nepostojanja nacionalnih jezika” (Jahić, 1999, 252).²³⁾

Дакле, то су били круцијални аргументи за проглашење једног говора, дијалекта, наречја посебним и међународно признатим језиком на Балканском полуострву, а самим тим и на простору СФРЈ. Тим истим критеријумима се водио и „чувени“ лингвиста *црногорског* језика Војислав Никчевић, здушно подржан од стране његових хрватских колега поготово са Загребачког свеучилишта и ХАЗУ. Овај апостол *црногорског* језика је прихватио флоскулу хрватског језикословца Марија Грчевића да тзв. *источнохерцеговачки* дијалект није ништа друго него *црногорски* језик (али никако обратно) (Grčević, 1998, 49). В. Никчевић је такође успео да „утврди“ да *црногорски* језик припада „скупини ностратичкијех језика и то би била његова најшира и најдаља прошлост“, као и да су Црногорци (као оделит етнолингвистички народ) на Балкан дошли из Полабља, а везе са том земљом „исказују се у томе што црногорски (и)јекавски комплекс у полапскоме (и)јекавском ареалу налази најпотпунији и најадекватнији прототип“ (Ковачевић, 2003, 22–38).²⁴⁾

Пре почетка коначног растурања и разбијања СФРЈ 1990. г. српскохрватски или хрватскосрпски језик је био више униформисан него 1945. г. или 1918. г. У години проглашења независности Словеније и Хрватске (1991.) степен лексичких варијација или разлика на нивоу овог језика је био између 3% и 7% (Sučić, 1996, 13) док је данас сигурно већи. У контексту стварања све већих лексичких разлика између хрватског и српског стандардног језика у Хрватској је издато у последње две деценије неколико капиталних *razlikovnih rječnika* који су имали јединствени политоллингвистички циљ – што веће удаљавање хрватског од српског идиома бившег заједничког *српскохрватског* или *хрватскосрпског* језика. Од свих оваквих разликовних речника овом приликом бисмо издвојили по нашем мишљењу најупечатљивије, али уједно и најуспешније примере као што су *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika* Владимира Бродњака (1991. г.), *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika* Ивана Бранка Шамије и Дражена Лукачића (1991. г.) и *Hrvatski rječnik najučestalijih 7500 razlikovnih riječi hrvatskoga i srpsko-*

23) Јахић је и коаутор граматике босанског језика (Jahić, Halilović, Palić, 2000). Иначе, званична стандардизација *босанског* језика је отпочела 1996. г. када је издат *Pravopis bosanskoga jezika* Сенахида Халиловића (Halilović, 1996).

24) Никчевић је, иначе, и аутор познате „дукљанске“ граматике *црногорског* језика (Nikčević, 2001) са којом је отпочела и његова коначна стандардизација.

ga jezika, Стјепана Блажевића (1995). Конкретно се у овим и оваквим речницима разликовања „хрватских“ од „српских“ (и уједно фактички иностраних) лексема (јер их користе Срби)²⁵⁾ нуди нпр. *točnozor* или пак *točnostrijelka* за *снајпер*, *odmoridbenik* уместо *турцист* или *veleprevrat* уместо *револуција*, итд.

Ово чишћење хрватског језика од тзв. „србизама“ у новој хрватској независној држави врховника др. Фрање Туђмана и његове ХДЗ партије која је следила узоре и праксу Хрватске револуционарне организације поглавника Анте Павелића је само био наставак идентичне праксе усташког режима у Неовисној држави Хрватској у Другом светском рату.²⁶⁾ У Туђмановој ХДЗ Хрватској је било случајева да су Срби са неадекватним именима (као Јован или Јованка) морали да их мењају у хрватске варијанте (Иван и Иванка) (Ramet, 1996, 210). Херцегбосански Срби су, са своје стране, на простору Републике Српске такође вршили пуритацију свог језика како од кроатизама тако и нарочито од турцизама. Међутим, овде је постојао и још увек постоји за сада нерешив проблем замене огромног броја тзв. „турцизама“ (у ствари оријентализама) адекватним српско-словенским лексемама (шећер, памук, чарапа, итд.). Неопходно је напоменути да у *српскохрватском* или *хрватскосрпском* и *македонском* језику постоји и до 4000 оваквих турцизама. На простору данашње независне Црне Горе тзв. *црногорски* језик се пише искључиво латиницом и веома успешно и плански кроатизује вероватно у оквирима идеолошко-политичког пројекта „Црвене Хрватске“ (*Croatiarubea*) који се финансира из Загреба. У истом контексту, разумљиво је да су први приручници стандардизованог црногорског језика штампани управо у Загребу као и да су први докторати на тему црногорског језика одбрањени на Загребачком свеучилишту. Кроатизација српског стандардног језика је присутна и у Србији и то на подручју Војводине укључујући и Универзитет у Новом Саду (Vjelaković, Vojnović, 2010).

Неоспорно је да се у последње две деценије лингвоалхемија *српскохрватског* или *хрватскосрпског* језика углавном врши на

25) Срби не преводе или не налазе адекватне словенске лексеме за већину страних (западних) речи које се поготово односе на технику и технологију. Стога је присутни хрватски лексички пуризам који се спроводи преко неологистичког лингвистичког инжењеринга у ствари удаљавање хрватске културе од Запада, а зарад избегавања „србизама“. Тако нпр. у хрватском стандардном језику се уместо наводног србизма „артиљерија“ користи турцизам *topnišтво*, итд.

26) О језичкој политици пуризма у НДХ видети у (Samardžija, 1993). О личности поглавника Анте Павелића и политици његове НДХ видети у (Koks, 2009).

нивоу лексике тако да је „резервисање појединих ријечи“ на крају испала капитална разлика међу тим језицима (Сузић, 2001, 43–46). Међутим, лексички лингвистички инжињеринг у овом случају се у многим конкретним решењима не заснива на етничким коренима изабране лексеме. Овде ћемо навести само три, можда и најкарактеристичнија примера. Глагол *oprostiti* су хрватски језикословци прогласили за хрватски израз иако је лексема *oprost* столећима саставни део језичке праксе у Срба и везује се за српску хришћанско-православну етику и црквену службу у Српској православној цркви. Српски пандан „хрватској“ лексеми *oprostiti*би требало да буде *извинуту* (се). Класичан пример прихваћених лексичких разлика између *хрватског* и *српског* језика су речик*крух* (хрватски идиом) и *хљеб* (српски ијекавски идиом), односно *хлеб* (српски екавски идиом). Међутим реч *хлеб* није уопште словенског већ је германског порекла (*hlaibaz*). На балканске просторе је ова реч дошла са Готима (*hlaifs*). Реч *крух* су користили и још увек је користе и Срби. Тако нпр. у Србији нико не каже „трбухом за хлебом“ већ искључиво „трбухом за крухом“. У Крајини се и дан данас каже *крушно* (хлебно) *брашно* или *крушна* (хлебна) *мрва* (Касагић, 1997, 10). Ипак је вероватно случај *tisuće* (хрватска реч) и *хиљаде* (српска реч) најтипичнији иако знамо да је прва варијанта општесловенског карактера, а друга потиче из грчког језика. Другим речима, нити је *tisuća* типична и само хрватска лексема, нити је *хиљада* уопште словенска или српска реч. Да проблем буде још замршенији у средњем веку су Срби у Србији користили управо лексему *тисућа* (а не *хиљада*) која се спомиње и у знаменитом *Душановом законнику* из 1349./1354. г. (154. Закон):

„Који се поротници закуну, и оправдају онога по закону, и ако се по томе оправдању нађе баш сам предмет (*corpusedelikti*) у онога оправданог, кога су оправдали поротници, да узме царство ми од тих поротника вражду, по тисућу перпера, и више потом да се њима поротницима не верује, ни да се ко за њих удаје, ни да се од њих жени“ (*Душанов законик*, 2001, 235).

*
* * *

Родитељи данашњих генерација које говоре *српским*, *црногорским*, *хрватским* и *босанским* језиком, тј. језицима, су својевремено у оквирима заједничке државе СФРЈ говорили и писали један *српскохрватски* или *хрватскосрпски* језик. Уједно су живели на

општим граматичким, ортографским и литерарним основама језичке комуникације на нивоу читаве земље, или бар њеног највећег дела. Међутим, њихова деца одрастају и живе на и са четири званично различита и формално довољно одвојена језика иако је опште познато да је граматичка, синтаксичка и морфолошка подлога за сва ова четири језика остала идентична. Странцима је веома тешко да уоче стварне разлике између ова четири језика, али се на овим разликама упорно инсистира од стране политичара (Сузић, 2001, 43), али и од многих националних језикословаца којима је очигледно политолингвистика синоним за језикословље.

На крају овог текста изнео бих и неколико конкретних закључака који могу да се искористе у даљим и дубљим истраживањима феномена политолингвистичког аспекта нестанка СФРЈ преко дезинтеграције и фактички черечења бившег заједничког *српско-хрватског* или *хрватскосрпског* језика, а чија је лингвистичко-филолошка основа био српски говорни језик стандардизован у првој половини 19.-ог столећа од стране Вука Стефановића Карацића (1787. г.–1864. г.) за Србе и само за Србе,²⁷⁾ али који су хрватски језикословци и врховници хрватског *Илирског покрета* убрзо прогласили за хрватски књижевни језик:

1. Уопштено говорећи, пожељно је, али не и пошто-пото неопходно, да једна савремена нација има и један јединствени стандардно-књижевни језик који се заснива на говорном језику те нације, као и један јединствени алфабетни систем и правописно-граматичка правила. Међутим, уколико не постоји стандардизован национални језик, а тај народ жели да буде признат на међународном плану за оделиту и независну нацију која има право и на своју националну независну државу, тада се та стандардизација мора извршити по свим формалним принципима (граматика, ортографија, речник) при чему се мора строго водити рачуна да се у процесу стандардизације укључи што више „довољних разлика“ на нивоу лексема, правописа, писма и граматике како би се такав стандардизовани језик и формално разликовао од себи блиских, тј. лингвистички истородних па чак и истоветних, језика и тако стекао међународни легитимитет и верификацију формалне националне посебности. Стога процес стандардизације новопрокламованих језика поседује и идеолошко-политичку позадину која се провлачи кроз разновразне технике лингвистичког инжињеринга или лин-

27) О овој тематици опширније видети у (Sotirović, 2011).

гвоалхемије. Овај феномен је нарочито јасно уочљив на примеру развалина бившег *српскохрватског* или *хрватскосрпског* језика на којима данас егзистирају четири међународно призната посебна језика – *српски*, *хрватски*, *босански* и *црногорски*.

2. Последице примене (немачког романтичарског) принципа да једна етнонација може да говори само једним језиком, тј. да припадници једног говорног језика припадају само једној етнонацији и да та јединствена лингвистичка етнонација има природно право да живи у својој сопственој независној држави уједињеној на читавом свом етнографском простору су биле далекосежне за читав европски континент па тако и за јужнословенске народе на простору Југоисточне Европе.²⁸⁾ То је практично значило и још увек значи прекрајање повесних граница на европском континенту што је управо и био основни разлог за грађански рат на простору бивше СФРЈ деведесетих година прошлога столећа. Растурање те СФРЈ је отпочело онога тренутка када су дијалекти или наречја заједничког језика проглашена за националне и оделите језике (тј. прво за етнонационалне језичке идиоме) иако у дијалектологији и то на светском нивоу и дан данас постоји отворено и нерешено питање о критеријумима за утврђивање разлика између језика и наречја. Овакво играње дијалектолошком ватром на етнографски измешаном простору *српскохрватског* или *хрватскосрпског* језика је на крају и морало да доведе до паљевине читаве државне зграде, а сами пиромани су на крају проглашени за националне хероје и борце за демократију.

3. Типичан, али уједно и најопаснији, пример мешања политике и идеологије у лингвистичку науку представљају тзв. *лингвоалхемичари* и то поготово они који поседују знанствени кредибилитет на међународној сцени обзиром да њихова реч, односно слово, поседује тежину и уважавање у научним круговима. Међутим, њима као главни и крајњи „знанствени“ циљ није утврђивање научне истине, тј. њено доказивање, већ верификовање политичких ставова и националних идеологија. Посебно опасну групу оваквих лингвоалхемичара чине они који презентују резултате својих „знанствених“ истраживања о туђим језицима, а који су по природи ствари веома сродни са њиховим матерњим (Ћорић, 2003).²⁹⁾

28) О немачком романтицизму видети опширније у (Beiser, 1992; Beiser, 1996).

29) Видети нпр. писање еминентног хрватског језикословца Иве Прањковића о хрватском и српском језичком стандарду и његовим разликама у (Pranjković, 1997). Иначе, овај језикословац се „прославио“ својим конструктивним предлозима за хрватски новогovor након 1991. г. Тако је он, између осталих неологизама, предложио и *korjenoslovstvo* уместо

Крајњи резултати оваквих лингвоалхемичарских истраживања и публикација управо и јесу политизација и идеологизација науке у пре свега етнополитичке сврхе па тако коначно данас имамо четири оделита и међународно призната политолингвистичка језика уместо једног (бившег *српскохрватског* или *хрватскосрпског*) лингвистичког без обзира како се он може и званично назвати „на правди Бога“.

4. „Језик“ као реч (лексема) се употребљава у читавом свету у два различита смисла. У првом *политичком* смислу свака етнонација тврди да говори довољно различитим својим језиком од језика својих суседа. У другом *лингвистичком* смислу, међутим, два или више идиома или дијалекта која су међусобно довољно разумљива (тј. не представљају битну препреку за међусобно разумевање њихових говорника) се сматрају изговорима лингвистички једног те истог језика, тј. говора. Стога, пракса је да неколико политолингвистичких „језика“ у ствари представљају изговоре једног те истог лингвистичког језика, а то се може доказати и показати када се уклони политички угао гледања на овај проблем тако да остаје чисто лингвистички критеријум сагледавања реалног стања ствари (Dixon, 1997, 7–8). Уколико ове речи преточимо у постјугословенску језичку праксу након 1991. г. на етногеографском простору бившег *српскохрватског* или *хрватскосрпског* језика долазимо до једноставног закључка да данашњи *српски*, *хрватски*, *босански* и *црногорски* језик још увек представљају један јединствени и целивити језички систем у чисто лингвистичком смислу речи обзиром да имају у суштини исту стандардизовану граматику, синтаксу и ортографију док у лексичком делу језика постоје невелике (5–8%) разлике и то у већини случајева разумљиве и знане. Међутим, даљим смишљеним и добро организованим лингвистичким инжењерингом ће се ове лексичке разлике засигурно у будућности повећавати тако да ће и разумљивост говорника овог или ових језика бити све мања и мања све док се коначно не постигне основни политолингвистички циљ: реално стање ствари у којем говорници више не могу довољно да разумеју једни друге па су им стога потребни или преводиоци или један (међународни светски) језик посредник као што је то случај са енглеским језиком у парламенту Индије.

5. На крају се ипак показало у пракси да се коришћеним критеријумима за оправдавање егзистенције оделитог *хрватског*, *бо-*

етимологије, нарјечословство за дијалектологију или пак ovrhovoditeljza egeзектор, итд. (Okuka, 2006, 233).

санског и црногорског језика од српског потврдило управо оно што се у ствари хтелo негирати, а не оно што се желело доказати „и штапом и канапом“ преко лингвистичких инжињеринга и лингво-алхемија. Другачије речено, потврдило се да су сва та четири језика, наследника бившег *српскохрватског* или *хрватскосрпског*, још увек један лингвистички језик само са четири имена. Тако испада да се у овом случају идентитет језика поистовећује преваходно са својим формалним називом, али не и са посебношћу своје унутрашње структуре обзиром да је она идентична у сва ова четири случајева. „Идентитет нипошто не треба поистовећивати с именом, које је само једна од његових компоненти. Језици, као и људи, могу да имају више од једног имена, а – опет као и код људи – исто име може да носи више језика“ (Bugarski, 1997, 17).

ЛИТЕРАТУРА

- Allcock, J. B. (2000). *Explaining Yugoslavia*. New York: Columbia University Press.
- Barbour, S., Carmichael C. (eds.). (2000). *Language and Nationalism in Europe*. Oxford–New York: Oxford University Press.
- Beiser, F. (1992). *Enlightenment, Revolution, and Romanticism: The Genesis of Modern German Political Thought, 1790–1800*. Cambridge: Harvard University Press, Mass.
- Beiser, F. (1996). *The Early Political Writings of the German Romantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bjelaković, I., Vojnović, J. (2010). *Научимо српску/Let's learn Serbian*, 1. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Odsek za srpski jezik i lingvistiku, Centar za srpski jezik kao strani.
- Blažević, S. (1995). *Hrvatski rječnik najučestalijih 7500 razlikovnih riječi hrvatskoga i srpskoga jezika*. Zagreb–Sarajevo.
- Brodnjak, V. (1991). *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*. Zagreb.
- Brozović, D. (1970). *Standardni jezik*. Zagreb.
- Bugarski, R. (1997). *Jezik u društvenoj krizi*. Beograd: Čigojaštampa.
- Dixon, R. M. (1997). *The Rise and Fall of Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grčević, M. (1998). Zablude o istočnohercegovačkim govorima kao dijalekatnoj osnovici hrvatskoga književnog jezika. *Jezik*, XLVI/2.41–56.
- Greenberg, R. D. (1996). The Politics of Dialects among Serbs, Croats and Muslims in the former Yugoslavia. *East European Politics and Societies*, 10, 393–415.

- Greenberg, R. D. (2000). Language Politics in the Federal Republic of Yugoslavia: The Crisis over the Future of Serbian. *Slavic Review*, vol. 59, № 3. 625–640.
- Guibernau, M., Rex J. (eds.). (1999). *The Ethnicity: Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration*. Malden, MA.
- Guskova, J. (2003). *Istorija jugoslovenske krize 1990–2000*, I–II. Beograd.
- Halilović, S. (1996). *Pravopis bosanskoga jezika. Priručnik za škole*. Sarajevo.
- Hayden, M. R. (1992). Constitutional Nationalism in the Formerly Yugoslav Republics. *Slavic Review*, vol. 51, № 4. 654–673.
- Hayden, M. R. (1993). Recounting the Dead: The Rediscovery and Redefinition of Wartime Massacres in Late- and Post-Communist Yugoslavia. Watson, S. R. (ed.). *Memory and Opposition under State Socialism*. Santa Fe: School of American Research.
- Historijat jezika i države. www.bosnianlanguage.com
- Huntington, P. S. (2002). *The Clash of Civilization and the Remaking of World Order*. London: The Free Press.
- Huntington, P. S. (2011). *Civilizacijų susidūrimas ir pasaulio pertvarka*. Vilnius: Metodika.
- Jahić, Dž. (1999). *Bosanski jezik i 100 pitanja i 100 odgovora*. Sarajevo: Ljiljan.
- Jahić, Dž., Halilović, S., Palić, I. (2000). *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica.
- Judah, T. (1997). *The Serbs. History, Myth & the Destruction of Yugoslavia*. New Haven–London: Yale University Press.
- *Jugoslavija na kriznoj prekretnici*. (1991). Beograd: Institut društvenih nauka.
- Koks, K. Dž. (2009). Ante Pavelić i ustaška država u Hrvatskoj. Fišer, J. B. (ur.). *Balkanski diktatori. Diktatori i autoritarni vladari jugoistočne Evrope*. Beograd: IPS–IP Prosveta, 229–271.
- Lencek, L. R. (1976). A Few Remarks for the History of the Term ‘Serbo-croatian’ language, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 19/1. 45–53.
- Markotić, A., Sijerčić, E., Abdurahmanović, A. (1992). EthnicMapofBosnia-Herzegovina. *Why*. February. Sarajevo (Преузето из књиге: Judah, T. (1997). *The Serbs. History, Myth & the Destruction of Yugoslavia*. New Haven–London: Yale University Press).
- Mesić, S. (1994). *Kako je srušena Jugoslavija: politički memoari*. Zagreb: Nislavpress.
- Mihaljčić, R. (19896). *The Battle of Kosovo in History and in Popular Tradition*. Belgrade: BIGZ.
- Moguš, M. (1995). *Povijest hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb.

- Nejlor, K. E. (1996). *Sociolingvistički problem između Južnim Slovenima*. Beograd.
- Nikčević, V. (2001). *Crnogorska gramatika*. Podgorica: Dukljanska akademija nauka i umjetnosti.
- Okuka, M. (2006). O osamostaljivanju hrvatskog književnog jezika. Kunnapa, A., Lefeldt, V., Kuznetsova, S. N. (eds.). *Microlanguages, Languages and Interlanguages. Anthology in Honour of Professor Alexander Dmitrievich Dulichenko*. Tartu: Tartu University, Dept. of Slavonic Philology, 227–241.
- Pranjković, I. (1997). Hrvatski standardni jezik i srpski standardni jezik. *Jezyk wobec przemian kultury*. Katowice. 50–59.
- Ramet, S. P. (1996). *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to Ethnic War*. Boulder, Colo.: Westview Press.
- Samardžija, M. (1993). *Jezični purizam u NDH*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Šamija, I. B., Lukačić, D. (1991). *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika*. Zagreb.
- Sotirović, V. B. (2011). *Srpski komonvelt. Lingvistički model definisanja srpske nacije Vuka Stefanovića Karadžića i projekat Ilije Garašanina o stvaranju lingvistički određene države Srba*. Vilnius: Štamparija Pedagoškog univerziteta u Viljnusu.
- Sotirović, V. B. (2013a). *Emigration, Refugees and Ethnic Cleansing: The Death of Yugoslavia, 1991–1999*, Saarbrücken: Lambert Academic Publishing.
- Sučić, S. (1996). The Fragmentation of Serbo-Croatian into Three New Languages. *Transition*, 29, 10–16.
- Ugresic, D. (1998). A Tale of the Book. *Literature Vestnik*, № 15, 1998. 1–13.
- Woodward, L. S. (1995). *Balkan Tragedy. Chaos and Dissolution after the Cold War*. The Brookings Institution, Washington D. C. Harrisonburg, Virginia: R. R. Donnelley and Sons Co.
- Белић, А. (1934). Нова Азбука. *Наш језик*, год. III, свеска 1. Београд.
- Брборић, Б. (2001). *С језика на језик. Социolingвистички огледи II*. Београд–Нови Сад: ЦПЈ–Прометеј.
- Брборић, Б. (2007). Стандардни језик и језички стандард. Ivić, P., Klajn, I., Pešikan, M., Branislav, B. (2007) [1991]. *Srpski jezički priručnik*. Beograd: Beogradska knjiga, 11–36.
- Димић, Љ. (1997). *Културна политика Краљевине Југославије 1918–1941*, III. Београд: Стубови културе.
- *Душанов законик*. (2001). Стевановић, М. *Душаново царство*. Београд: Књига-комерц.
- Екмечић, М. (1993). Један језик. *Побједа*, 6. новембар. 8.

- Закон о службеној употреби језика и писма. (1991–2010). *Службени гласник Републике Србије*. Бр. 45/1991, 53/1993, 67/1993, 48/1994, 101/2005, 30/2010. Београд.
- Закон о службеној употреби језика и писма. (1992). *Службени гласник српског народа Босне и Херцеговине*. Бр. 1. 9. мај. Сарајево.
- Ивић, П. (1995). Актуелна питања српског књижевног језика”. *Српско питање данас (Други конгрес српских интелектуалаца, Београд, 22–23. април 1994)*. Београд. 50–54.
- Кадијевић, В. (1993). *Моје виђење распада*. Београд: Политика.
- Касагић (1997). *Крух, најслађа мука и најслађа ријеч србска*. Градишка: Горазд.
- Ковачевић, М. (2003). *Српски језик и српски језици*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Милосављевић, П. (1997). *Срби и њихов језик: Хрестоматија текстова*. Приштина: Народна и универзитетска библиотека.
- Михаљчић, Р. (1989а). *Лазар Хребељановић. Историја, култ, предање*. Београд: БИГЗ.
- *Национални састав становништва. Први резултати пописа 1991.* (1992). Београд.
- Пековић, Р. (ур.). (1987). *Косовска битка. Мит, легенда и стварност*. Београд: Литера.
- *Правописно упутство за све основне, средње и стручне школе у Краљевини СХС.* (1929). Сарајево.
- *Резолуција комисије за израду државног просветног програма.* (1928). Београд.
- Самарџић, Р. и други. (1989). *Косово и Метохија у српској историји*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Сотировић, В. Б. (2013б). *Социolingвистички аспект распада Југославије и српско национално питање. Треће допуњено издање*. Вилнус: „Едукологија“ – Штампарија Литванског едуколошког универзитета.
- *Сто година Просветног савета Србије.* (1980). Београд.
- Сузић, Н. (2001). *Глобализација и српски национални интереси*. Бањалука: ТТ-центар.
- Танасић, С. (2001). Језичка ситуација у Босни и Херцеговини: комуникацијско јединство и упадљива симболичка разведеност, с нагласком на проблематици у школству. Mønensland, S. (odg. urednik) (2001). *Jezikidemokratizacija*. Sarajevo: Institutzajezik. 249–259.
- Ћорић, Б. (2003). Лингвоалхемичари. *Српски језик*, 8/1–2. 209–220.
- Ћоровић, В. (1993). *Историја Срба*. Београд: БИГЗ.

ПРИЛОЗИ

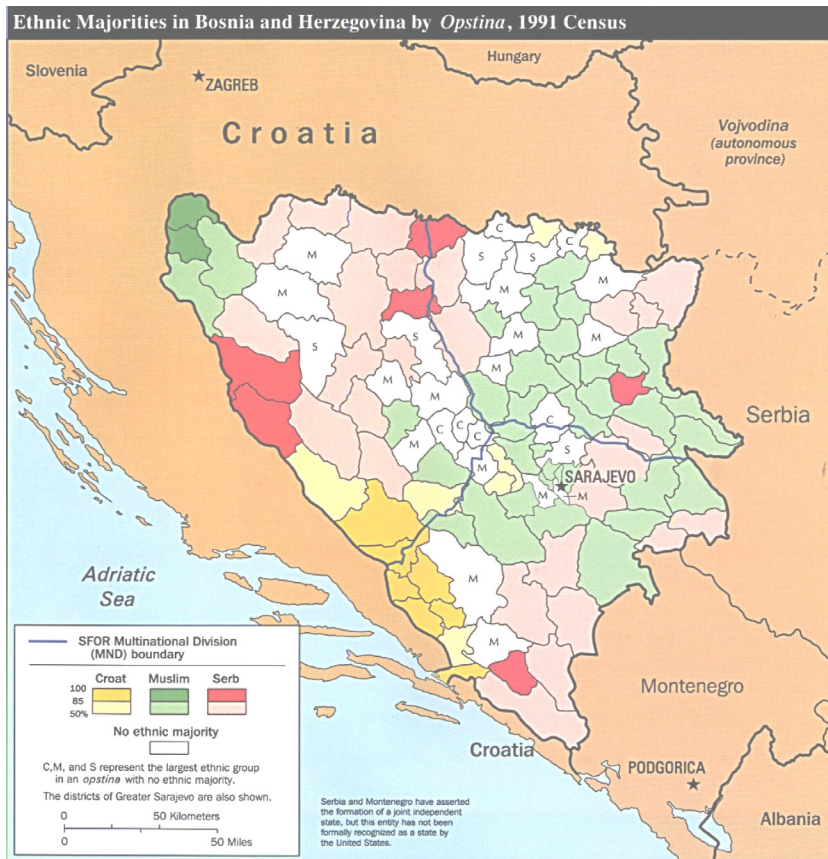
Додатак 1:

Административна подела Социјалистичке Федеративне Републике Југославије на шест социјалистичких република и две социјалистичке аутономне покрајине (у Србији), 1945. г.–1991. г. *Српско-хрватски* или *хрватско-српски* језик је био службени језик у Хрватској, Србији, Босни и Херцеговини и Црној Гори. У Македонији је то био *македонски* језик, а у Словенији *словеначки*. *Српско-хрватски* или *хрватско-српски* језик је био матерњи за 75% становника Југославије. Данас је овај језик подељен на четири независна и међународно призната посебна језика: *српски*, *хрватски*, *босански* и *црногорски*

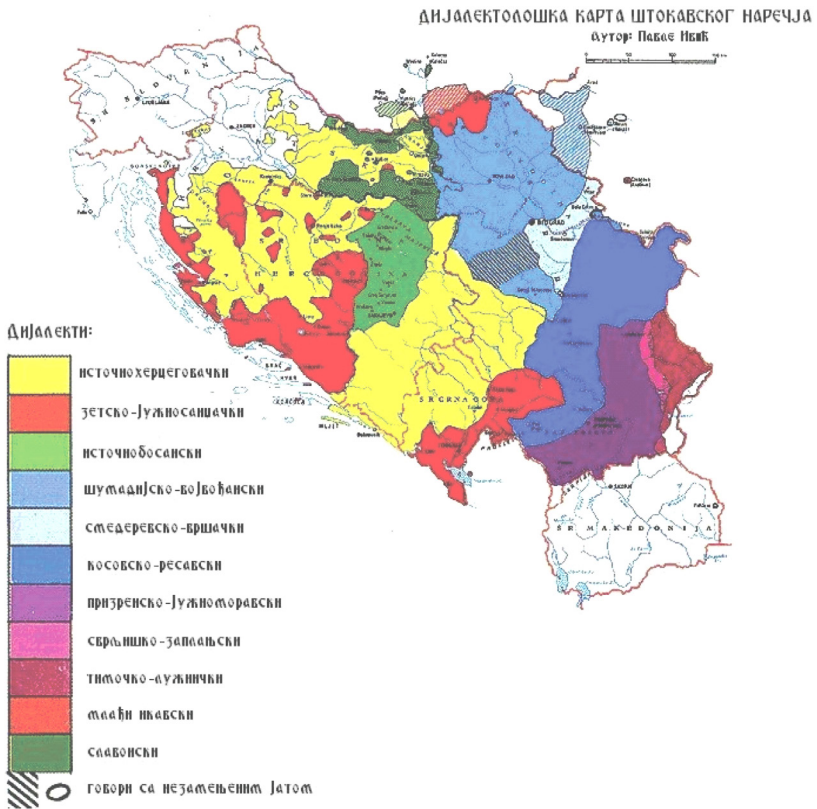
Додатак 2:

Етничка мапа Социјалистичке Федеративне Републике Југославије на основу пописа становништва из 1991. г. Ниједна национална група није имала апсолутну већину становништва у земљи. Просту већину су имали Срби

Додатак 3:

Етнички састав Босне и Херцеговине по општинама према попису становништва из 1991. г. У овој социјалистичкој републици није имала ниједна национална група апсолутну већину, а најбројнији су били Муслимани (данашњи Бошњаци)

Додатак 4:

Територија распрострањености штокавског говора и његових дијалеката

Vladislav B. Sotirovic
A CONTRIBUTION TO THE RESEARCH
ON THE PHENOMENON OF THE POLITOLINGUISTIC
ASPECT OF THE DISAPPEARANCE
OF THE SFR OF YUGOSLAVIA

Resume

This paper belongs to the area of sociolinguistic research in the broadest sense of the term sociolinguistics as a branch of linguistics that studies the phenomenon of relationship between society and language. In a narrow sense, this research is certainly politolinguistic research considering the fact that it deals with the crucial impact of the politics on linguistics. The research subject of this article is a politolinguistic aspect of disappearance of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY). The beginning of the process of disappearance of this state can be related to the famous Declaration about the name and position of the Croatian language (1967) that was signed by a group of Croatian intellectuals including and well known writer Miroslav Krleža, who was the most probably and the chief author of the Declaration and, by the way, the favorite of Josip Broz Tito to run for obtaining a Nobel Prize for the Literature. The beginning of the end of the SFRY can certainly be linked to the primarily political maneuver done by the Croatian side, which wanted to finally legalize Croatian appropriation of the Serbian cultural-historical heritage based on the Ijekavian vernacular idiom of the Serb Shtokavian speech (language). In this way, it also opened the door for the Croatian state-territorial expansion eastward to the River of Drina and the Branko's Bridge on the River of Sava in Belgrade, which soon was put on the agenda in 1971–1972 within the political goals of the nationalist Croatian Spring or the Mass Movement. The research task of this paper is to contribute to the study of phenomena of the politolinguistic aspect of decay, destruction and demolition of the former common state of almost all the South Slavs. For the vast majority (75%) of the Yugoslavs the native language was the Serbo-Croatian or Croato-Serb. We will also offer a brief summary of the linguistic situation in post-Yugoslavia's independent states in which at the time of the SFRJ the Serbo-Croatian or Croato-Serbian was the official language and linguistically unique. However, this language has a policentric

standardization within the same (SFRY) state that was the unique phenomenon in both Europe and in the world. Researching politolinguistic aspect of disappearance of the SFRY is an important contribution to the efforts of discovering the reasons and goals of breaking up until recently a common state for more than 23 million people; a country that was the largest and most populous of the Balkan Peninsula. This short analysis of the politolinguistic aspect of disappearance of the SFRY, it was used, in addition to the comparative method, and the method of the text analysis as a form of sociolinguistic discerning in the role and function of the language in the creation of national identity and nation-state boundaries. In this research it was used also and a methodological principle of complementarity in terms of the mutual complement of the data from various sources and literature.

Keywords: politolinguistics, Yugoslavia, Serbo-Croatian-language, linguisticnationalism.